

«درگاه» دریچه‌ای به منابع اینترنتی

فرامرز سهیلی^۱

چکیده

اگر چه درگاه (پورتال) واژه نسبتاً جدیدی است، اما استفاده از آن به دهه ۱۹۹۰ برمی‌گردد. درگاه، نوعی وب سایت یا خدمات وبی است که محتوای اطلاعاتی را برای جامعه‌ای خاص فراهم می‌کند و امکان دریافت اخبار، گفت‌وگو و تبادل نظر، و پیوند به سایر منابع را برای کاربر فراهم می‌کند. در این مقاله ضمن توصیف درگاه و درگاه کتابخانه‌ای، سابقه تاریخی، کاربردها و ویژگی‌ها، و نقش کتابداران در توسعه درگاه‌ها بررسی می‌شود تا کتابداران هنگام اخذ تصمیم برای ایجاد درگاه کتابخانه‌ای دچار سردرگمی نشوند.

کلیدواژه‌ها

درگاه، درگاه کتابخانه‌ای، وب سایت، ورتال

مقدمه

آغاز کردند، کاهش زمان کاوش برای یافتن اطلاعات مورد نظر و مرتبط ضروری به نظر می‌رسید. بنابراین، طبقه‌بندی وب‌سایت‌های مورد علاقه و استفاده گروه‌های خاص کاربران اجتناب‌ناپذیر بود. طبقه‌بندی مزبور، اطلاعات خاصی را در اختیار طیف گسترده‌ای از افراد قرار می‌دهد. اغلب نویسندگان بر این باورند که پژوهشگران تمایل دارند مواد مرتبط با موضوعات تخصصی خود را، بدون صرف زمان زیادی، از طریق منابع مبتنی بر وب،

به واسطه نشر گسترده و فزاینده صفحات وب، کاربران نمی‌توانند محیط‌های وبی را با استفاده از ابزارهای عادی و معمولی مکان‌یابی کنند. در ابتدای پیدایش اینترنت، اکثر کاربران محیط وب، پژوهشگران و مربیانی بودند که با سرعت بالاتری به اینترنت دسترسی داشتند. زمانی که افراد بیشتری علاوه بر انجام کارهای پژوهشی به منظور سرگرمی و کسب اطلاعات روزانه، استفاده از اینترنت را

۱. دانشجوی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات Sohili504@yahoo.com

از قبیل فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مرجع مانند پایگاه‌های نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، و پایگاه‌های استنادی به دست آورند. این کار با استفاده از درگاه‌های^۲ وبی و درگاه‌های کتابخانه‌ای میسر است. درگاه‌ها شبیه کانال‌های تلویزیونی هستند، زیرا افراد می‌توانند از شبکه‌های خاص مانند ورزش، سیاست، مسائل اجتماعی، و مانند آن استفاده کنند. کتابخانه‌ها همواره به صورت فعال درگیر توسعه و طراحی دروازه‌ها و درگاه‌هایی برای دسترسی گسترده کاربران به منابع اطلاعاتی و جلوگیری از تورم اطلاعات بوده‌اند. در واقع، در عصری که کاربرمدار بودن شرط اصلی خدمت‌رسانی است، دسترسی گسترده کاربران به منابع اطلاعاتی نقشی کلیدی برای کتابخانه‌ها محسوب می‌شود و با توجه به سرعت پذیرش مجلات الکترونیکی تمام متن و استفاده از آنها توسط پژوهشگران و دانشجویان، باید یکی از اهداف درگاه‌های کتابخانه‌ای یاری‌رسانی به کاربران و کارمندان کتابخانه در فراهم‌آوری، سازماندهی، و دسترسی به مجلات تمام متن باشد. یکی از مهم‌ترین اهداف کتابخانه‌ها در عصر حاضر، دسترسی همه‌جانبه و بدون محدودیت کاربران به مجموعه مقالات تمام متن الکترونیکی است.

تعریف درگاه و مفاهیم وابسته

قبل از آنکه به مبحث درگاه بپردازیم

لازم است مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با آن تعریف شوند. پس از تعریف مفاهیم و اصطلاحات مرتبط به مقدمات، تعاریف، و کارکردهای درگاه پرداخته خواهد شد.

صفحه خانگی^۳: اولین یا اصلی‌ترین صفحه سایت در شبکه جهان‌گستر وب است و هنگامی که کاربر، کاوشگر وب را راه‌اندازی و نشانی سایت را باز می‌کند، این صفحه نمایش داده می‌شود. اگر صفحه خانگی به خوبی طراحی شده باشد عنوان سایت، نام نویسنده، میزبان، آخرین تاریخ روزآمدسازی، اختطاریه حق مؤلف، فهرست مندرجات، و پیوند به صفحات فرعی را نمایش خواهد داد (۹).

دروازه^۴: مجموعه‌ای از پیوندها و اشاره‌گرهاست که غالباً در محلی روی وب و عمدتاً درون موضوعی تعریف شده یا مجموعه کوچکی از موضوعات قرار دارد. دروازه‌ها در مرحله اول مجموعه‌ای از توصیفات منابع هستند نه خود منابع (۶). دروازه، دستگاهی است که شبکه‌ها را با استفاده از پروتکل‌های ارتباطی گوناگون به یکدیگر متصل می‌کند تا اطلاعات از یکی به دیگری منتقل شود. این دستگاه ارتباطی، علاوه بر انتقال اطلاعات، آنها را به شکلی سازگار با پروتکل‌های مورداستفاده شبکه گیرنده، تبدیل می‌کند (۳).

وب سایت^۵: دسته‌ای از اسناد اچ. تی. ام. ال.^۶ و فایل‌های وابسته به آن، بانک‌های اطلاعاتی، و برنامه‌هایی است که توسط

2. Portal

3. Homepage

4. Gateway

5. Website

6. HTML= Hypertext Markup Language

سرویس دهندهٔ اچ. تی. پی.^۷ در وب به آنها سرویس داده می‌شود. اسناد اچ. تی. ام. ال. در وب سایت معمولاً حاوی یک یا چند عنوان وابسته است و از طریق فرآیندهایی به یکدیگر ارتباط دارند (۳).

تینگومی^۸: تینگومی واژه‌ای است که درجه‌ای از پیچیدگی را به مفهوم دروازه می‌افزاید. تینگومی، همانند دروازه، پیوندها و اشاره‌گرهایی^۹ به محتوای ارزشی فراهم می‌کند، اما قابلیت کاوش محتوای منبعی را که به آن اشاره شده است نیز دارد. در واقع، تینگومی ممکن است قابلیت کاوش متقابل بیش از یک منبع را داشته باشد. برای مثال، ممکن است دروازه‌ای موجودی پیوستهٔ موزهٔ بریتانیا را توصیف و برای هر وب سایت یک نشانهٔ اینترنتی فراهم کند؛ ولی تینگومی می‌تواند به کاربران این فرصت را بدهد که فهرست پیوستهٔ موزهٔ بریتانیا را کاوش کنند، بدون آنکه لازم باشد صفحهٔ وب موزهٔ بریتانیا را بازدید کنند (۶).

درگاه: ارائهٔ تعریفی دقیق از درگاه، همواره موضوعی چالش‌برانگیز بوده است. درگاه عبارت مخصوص عصر رایانه‌ها و شبکه‌های اطلاعاتی است و پیدایش آن به اواسط دههٔ ۱۹۹۰ برمی‌گردد. درگاه از واژهٔ لاتین «Partale» به معنای «دروازهٔ شهر» مشتق شده است. فرهنگ لغت *American Heritage* درگاه را «راهرو یا دروازه یا ورودی بزرگ دارای عظمت» تعریف می‌کند (۱۳: ۱۱۹).

درگاه ابزاری اکتشافی است که کاربران را

قادر می‌سازد تا در عرض وب سایت‌های متعدد و گوناگونی که به موضوع خاصی محدود شده‌اند، و نیز در فهرست‌های کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اطلاعاتی، که به صورت جداگانه ارائه شده‌اند، به جست‌وجو و بازیابی و یکپارچه‌سازی نتایج بپردازند (۱۱).

درگاه وبی، راهرویی است که می‌تواند توسط کاربران خاصی جهت ورود به محیط وب و استفاده از اطلاعات آن به کار گرفته شود. درگاه نوعاً ارائه دهندهٔ یک موتور کاوش و پیوندهایی به صفحات سودمند همچون اخبار، آب و هوا، نقل قول‌ها، و مانند آن است (۱۳: ۱۱۹).

درگاه لایه‌ای است که اطلاعات، تعاملات، و کاربردها را، مطابق با نقش و تمایلات کاربر، مجتمع، ادغام، شخصی‌سازی، و ارائه می‌کند (۷). درگاه، خدمات وبی یا وب سایتی است که محتوای اطلاعاتی را جهت ارائهٔ خدمات به جامعه‌ای خاص فراهم می‌کند و امکان دریافت اخبار و اطلاعات، گفت‌وگو و تبادل نظر، ایجاد جامعه‌ای ویژه، و پیوند به سایر منابع جالب مورد علاقه را فراهم می‌کند (۶).

در مجموع می‌توان گفت درگاه دروازه‌ای است که کاربران اینترنتی و کسانی که با وب سروکار دارند برای پیدا کردن سایت‌های مورد علاقه‌شان از آن به‌عنوان مدخل و منبعی استفاده می‌کنند. هرچند درگاه‌ها سرویس‌های مجانی مانند گروه‌های خبری، اتاق‌های گفت‌وگو، گپ، پست الکترونیکی

7. HTTP=Hypertext Transfer Protocol

8. Thingummy

9. Pointer

مجانی، و خدمات دیگری به کاربرانشان ارائه می‌کنند، اما هدف اولیه پیدایش درگاه‌ها، ایجاد دروازه‌ای است تا کاربران براساس نیازمندی‌هایشان سایت موردنظر خود را انتخاب کنند. نکته مهم اینجاست که موتورهای کاوش بخش اعظمی از درگاه‌ها را در بر می‌گیرند اما همه آن نیستند و می‌توان علاوه بر موتورهای کاوش و یا سایت‌های راهنما که حاوی اطلاعات طبقه‌بندی شده سایت‌های دیگر هستند، درگاه‌های دیگری را بر روی اینترنت دید که برای موضوعات بسیار محدودی طراحی شده‌اند.

طبق تعاریفی که تا به حال ارائه شد، درگاه را می‌توان مرکز ارائه خدمات و اطلاعات اینترنتی دانست که بر چهار پایه اصلی استوار است: سفارشی کردن^{۱۱}، اختصاصی کردن^{۱۲}، یکپارچگی^{۱۳}، و پشتیبانی انجمن‌های اینترنتی.

یکی از مهم‌ترین مفاهیم درگاه، محتواست. محتوا را می‌توان در حالت کلی هر شیء الکترونیکی دانست، اعم از اسناد اچ.تی.ام.ال./ایکس.ام.ال.^{۱۴}، تصاویر، صدا، و هر چیزی که به صورت الکترونیکی ارائه شده باشد. اعمالی را که درگاه روی محتوا انجام می‌دهد، می‌توان به چهار گروه کلی تقسیم کرد:

۱. مجتمع کردن^{۱۵}: جمع‌آوری اطلاعات و خدمات از منابع متعدد و توزیع شده به طریقی قابل توجه و معنی‌دار؛

۲. اختصاصی کردن: فرایندی است که از طرف درگاه به منظور نمایش اطلاعات به کاربران، براساس نیازهای آنان، اجرا می‌شود و نیازمند وجود فراداده‌های متنی^{۱۶} (یعنی اطلاعاتی در مورد اطلاعات موجود در سایت) است که نقش هر کدام از کاربران را، علاوه بر حقوق دسترسی آنها مشخص می‌کند؛

۳. توصیه و معرفی محتوا^{۱۷}: هنگامی که یک نرم افزار، از اطلاعاتی که در مورد شما می‌داند، برای پیشنهاد اطلاعات و یا خدمات جدید استفاده می‌کند، آن را یک سیستم توصیه‌گر^{۱۸} می‌نامیم. درگاه می‌تواند براساس علاقه‌مندی‌های کاربر و یا اطلاعاتی که در مورد او می‌داند، مطالب مناسب را در اختیار او قرار دهد. این مهم می‌تواند حتی از طریق دنبال کردن موضوعات مورد علاقه کاربر صورت گیرد؛ و

۴. گلچین و خلاصه کردن مطالب^{۱۹}: درگاه می‌تواند به صورت خودکار مطالب را خلاصه کند و، در اختیار کاربران قرار دهد، به عنوان مثال کلمات کلیدی یک مقاله می‌تواند برای جست‌وجوی آن مورد استفاده قرار گیرد. در واقع درگاه به عنوان واسطه‌ای بین کاربران، سازمان‌ها، و ادارات دولتی عمل می‌کند.

تاریخچه درگاه

درگاه‌های وبی در ابتدای دهه ۱۹۹۰ از

10. Customization

11. Personalization

12. Integration

13. XML= Expanded markup Language

14. Aggregation

15. Content Metadata

16. Recommendation

17.Recommender

18. Excerpt content

نظام‌های اطلاعاتی جدید به منظور اشاعه اطلاعات و تعامل کاربران و نیز ارائه دانش جدید به آنها را برعهده گیرند. در دسامبر ۲۰۰۰ انجمن فناوری اطلاعات و کتابخانه‌ای، نشریه ویژه‌ای در مورد کاربرمدار بودن درگاه‌های کتابخانه‌ای منتشر کرد و مقرر شد که کاربرمدار بودن از ویژگی‌های عمده یک درگاه کتابخانه‌ای به‌شمار رود (۱۳: ۱۱۹).

دلایل نیاز به درگاه

امروزه وجود درگاه‌ها یک ضرورت تلقی می‌شود و دلایل متعددی برای آن می‌توان برشمرد که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. افزایش حجم استفاده از اینترنت. با افزایش حجم استفاده از اینترنت، و فراوانی تلاقی جهت‌های حرکت کاربران، برای ایجاد نظم در این ترافیک، لازم است روی حرکت کاربران و مسیرها و مقاصد آنان نوعی کنترل وجود داشته باشد؛

۲. نیاز صاحبان درگاه‌ها به حفظ کاربران. با ایجاد درگاهی برای موضوعات مورد علاقه کاربران، می‌توان مثلاً نتایج حاصل از جست‌وجوی کلیدواژه‌ای آنان را زیر نظر داشت؛ صاحبان درگاه می‌توانند با اعمال هدایت و نظارت بر کاربران، آنان را در سایت خود نگه داشته و از مراجعه آنان به سایت‌های دیگر جلوگیری کنند؛ و

۳. استفاده از نظرات کاربران. درگاه‌ها، با برخورداری از امکاناتی مانند پست

موتورهای کاوش نشأت گرفتند و از طریق فشار فناوری وبی در اواسط دهه ۱۹۹۰ تکامل یافتند، ولی بلوغ آنها بعد از ۱۹۹۰ است. تاریخچه اولیه درگاه‌هایی که توسط کتابداران مورد استفاده قرار می‌گرفت به دهه ۱۹۶۰ بر می‌گردد، هنگامی که نخستین نسخه دیجیتال ایندکس مدیکوس^{۱۹} به وجود آمد. در آن زمان کتابداران به‌صورت هفتگی در مدلاین^{۲۰} به دنبال اطلاعات پزشکی برای محققان بودند. این جست‌وجوها از طریق نوارهای پایگاه اطلاعاتی که روی رایانه‌های بزرگ «آی.بی.ام» قرار داشت و به‌صورت هفتگی روزآمد می‌شد، صورت می‌پذیرفت. تاریخچه درگاه‌های وبی جدید به سال‌های ۱۹۹۴-۱۹۹۵ برمی‌گردد، یعنی زمانی که فناوری جست‌وجوی بولی به وجود آمد و گسترش یافت. اصطلاح درگاه در حوزه کتابداری، نسبتاً جدید است و درگاه‌های وبی تا سال ۱۹۹۹ جایی در منابع کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی نداشتند. اولین درگاه کتابخانه‌ای در ژانویه ۱۹۹۸ در کتابخانه دانشگاهی ایالت کارولینای شمالی به وجود آمد. در نشستی که در ژانویه ۱۹۹۹ توسط انجمن کتابداران آمریکا برگزار شد، متخصصان انجمن فناوری اطلاعات و کتابخانه‌ای (لیتا)^{۲۱} درگاه‌های کتابخانه‌ای را به عنوان یکی از گرایش‌های آینده برای فناوری‌های کتابخانه‌ای معرفی کردند. در سپتامبر ۱۹۹۹ طی جلساتی که توسط ا.سی.ال.سی. و آی.آر.ال.^{۲۲} برگزار شد، مقرر گردید کتابداران مسئولیت ایجاد

19. Index Medicus

20. Medline

21. Library and Information Technology Association (LITA)

22. ARL=Association of Research Library

الکترونیکی رایگان، گفت‌وگو، امکان ارتباط کاربران با صاحب درگاه، و طرح نظرها را فراهم می‌کنند (۲: ۷).

امکانات درگاه

علاوه بر امکانات اصلی، در هر درگاه معمولاً امکانات جانبی متعددی فراهم می‌شود که کاربران از طریق آنها، بین خود و مسئولان درگاه و همچنین خدماتی که توسط آن درگاه عرضه می‌شود؛ رابطه‌ای درونی برقرار می‌سازند. نمونه‌ی یکی از امکانات مشهور ساخت درگاه در جهان، سیستم نرم‌افزاری «پورتال کینگ»^{۲۳} است. در زیر به بعضی از امکاناتی که پورتال کینگ در ساخت درگاه برای کاربران فراهم می‌سازد اشاره می‌کنیم:

۱. **موتور کاوش شخصی.** این بخش مهم‌ترین قسمت هر درگاه است. عقیده بر این است که موتور کاوش پورتال کینگ بهترین موتور کاوش شبکه است که می‌تواند تا چهار هزار URL را نگه‌دارد و دارای فیلتر تصاویر و سایت‌های غیراخلاقی است. این موتور کاوش به کاربر اجازه می‌دهد که ربط موضوعی^{۲۴} مطالب را به گونه‌ای که خود می‌خواهد تعریف کند. همچنین، کاربر می‌تواند سایت‌های مورد علاقه خود را به عنوان سایت‌های دلخواه انتخاب کرده و برای سیستم تعریف کند. مدیر درگاه نیز می‌تواند نتایج جست‌وجوی کاربران را در اختیار داشته باشد و از آنها بانک اطلاعاتی مفیدی برای مراجعان درگاه فراهم سازد؛

۲. **پست الکترونیکی با استفاده از دامنه**

میزبان. به همراه پورتال کینگ پست الکترونیکی رایگانی در اختیار کاربران قرار می‌گیرد. در این برنامه ساختار نشانی الکترونیکی عبارت خواهد بود از:

com. نام دامنه @ نام کاربر

همچنین، این برنامه دارای صفحه‌ای با نام صفحه مدیر است که به صاحب درگاه اجازه می‌دهد از طریق آن، روی برنامه پست الکترونیکی، تصاویر و آگهی‌ها را ارسال کند؛

۳. **همایش‌ها.** همراه برنامه پورتال کینگ یک برنامه همایش با کیفیت عالی وجود دارد که به مدیر درگاه اجازه می‌دهد از طریق آن به انتخاب موضوع، حذف پست‌ها، و حتی تعیین یک مدیر هماهنگ‌کننده خاص برای موضوعی خاص دست بزند. با استفاده از این امکان، کاربران می‌توانند با مدیر درگاه در تعامل باشند و سؤالات و نظرات خود را مطرح کنند. مدیر درگاه نیز با استفاده از نظرات و با پاسخگویی به سؤالات می‌تواند در ارتقای کیفیت خدمات درگاه و راضی نگه داشتن مراجعان آن مؤثر باشد.

۴. **گفت‌وگوهای خصوصی درگاه.** با استفاده از این امکان، مدیر درگاه می‌تواند یک جمع خاص را گرد هم آورد و آنان را به تعامل با یکدیگر و مبادله اطلاعات و نظرات تشویق کند. همچنین، مدیر درگاه می‌تواند زمان‌های خاصی را برای گپ‌های روزانه، هفتگی یا ماهانه تنظیم کند. وی حتی می‌تواند از فرد خاصی دعوت کند تا به عنوان میزبان، یک گفت‌وگو را اداره کند (۲: ۸).

فواید درگاه

مهم‌ترین فایده‌های درگاه عبارتند از: دسترسی به اطلاعات مربوط و درست، صرفه جویی در وقت کاربر، افزایش بهره‌وری کاربر، امکان ارتباط مؤثر و مفید در کل حوزه مورد نظر، و ایجاد نوعی مزیت رقابتی.

عناصر تشکیل دهنده درگاه

کوبین معتقد است در شکل‌گیری درگاه هشت عامل نقش اساسی دارند، که عبارتند از:

۱. میانجی کاربر. در میانجی‌های فعال این نکات زیر مطرح‌اند: الف) نقش و تأثیری که یک میانجی فعال می‌تواند داشته باشد، ب) کاربر اطلاعات را در نمایش تقسیم شده می‌بیند، و ج) برای اطلاعات غیرمرتبط با کار از برجسب‌های شخصی استفاده می‌شود؛
۲. موتور برداشت^{۲۵}. با استفاده از این موتور: الف) اطلاعات از منابع مختلف گردآوری می‌شوند، ب) عنکبوت‌ها کار نمایه‌سازی «http»ها را انجام می‌دهند، و ج) کانال‌ها به کاوش گروه‌ها می‌پردازند؛
۳. موتور توصیه^{۲۶}. این موتور: الف) علایق کاربر را مشخص می‌کند، ب) انتخاب کاربر را تحلیل می‌کند، و ج) مطالب مشابهی را که ممکن است مورد علاقه کاربر باشد می‌یابد؛
۴. ایمنی. درخصوص ایمنی درگاه و اطلاعات مرتبط با آن باید توجه داشت که: الف) با تعریف سطوح دسترسی مختلف برای

کاربران - به اقتضای نیاز و حقوقی که دارند- علاوه بر کنترل سطح ایمنی، مدیریت درگاه نیز آسان‌تر می‌شود؛ ب) در لایه‌بندی سطوح دسترسی می‌توان از ساختار دانه‌ای^{۲۷} استفاده کرد؛ ج) لازم است ساختار و خدمات درگاه بر پایه نقش کاربران^{۲۸} تعریف شود؛ د) یکی از راه‌های ایجاد ایمنی این است که اجازه ورود به سیستم فقط برای یک‌بار داده شود؛

۵. میانجی نقش- پایه^{۲۹}. در طراحی میانجی نقش پایه، لازم است عوامل زیر مد نظر باشند: الف) گروه‌های فعال، ب) گروه‌هایی که با حساب دسترسی^{۳۰} مربوط مرتبط هستند، ج) گروه‌هایی که کار پروژه‌ای دارند، د) مراجعان و مشتریان درگاه، و ه) نقش حیاتی امنیت؛

۶. نشر. در نشر می‌توان از شیوه‌های مختلفی به شرح زیر استفاده کرد: الف) نشر از طریق پست الکترونیکی، ب) نشر از طریق یک مرورگر، و ج) استفاده از تکنیک «drag & drop»؛

۷. همکاری از طریق گروه‌های بحث. حالت‌های مختلفی از گروه‌های بحث وجود دارد، مانند گروه‌های بحث فعال و در جریان، گروه‌های بحث فی‌البداهه^{۳۱}، گروه‌های بحث ناهماهنگ، گروه‌های بحث زنده^{۳۲}، گروه‌های بحث یک به یک، و گروه‌های بحث چندرسانه‌ای؛ و

۸. مهارت‌ها. برای مهارت‌ها دو سطح می‌توان تعریف کرد: الف) سطح نامشهود^{۳۳}: این نوع مهارت با آنچه که یک کاربر می‌خواند یا ارائه می‌کند مشخص می‌شود، و ب) سطح

25. Harvesting engine

26. Recommendation engine

27. Granular

28. Role-based

29. Role-based interface

30. Account

31. Impromptu Real time

32. Real time

33. Implicit

مشهود^{۳۴}: مهارت‌هایی است که توسط کاربر تعریف می‌شوند (۲: ۱۲-۱۴).

دولت، می‌توانند امور خود را انجام دهند.

ویژگی‌های درگاه

ویژگی‌های درگاه عبارتند از:

۱. ارائه خدمات دولتی به صورت یکپارچه؛
۲. مدیریت محتوا: مدیریت استفاده از صفحات وب ایستا و پویا و پیوندهای بین آنها؛
۳. مدیریت اسناد: منظور صفحات وبی است که اطلاعات موجود روی آنها به قوانین بستگی دارد و با تغییر قوانین تغییر می‌کند؛
۴. سهولت استفاده از درگاه؛
۵. فراهم کردن امکان همکاری گروه‌های مختلف با یکدیگر از طریق ویدئوکنفرانس، پست الکترونیک، و مانند آن که اصطکاک بین گروه‌ها را کم می‌کند؛
۶. مجتمع بودن: جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف در یکجا و دسترسی به سیستم‌های گوناگون از طریق درگاه؛
۷. امکان برقراری جریان اسناد و امور اداری^{۳۵}: یک سند از قسمت‌های مختلف عبور می‌کند و در هر قسمت پردازش لازم روی آن صورت می‌گیرد. از این نظر درگاه‌ها برای مدیریت اسناد مفیدند؛
۸. ورود یک مرحله‌ای به سیستم^{۳۶}: با یک‌بار ورود به درگاه و احراز هویت، برای ورود به سیستم‌های دیگر نیازی به احراز هویت دوباره نیست؛
۹. امکان ارائه گزارش دقیق از وقایع

قسمت‌های اساسی یک درگاه

۱. سرویس‌های درگاه. یک لایه نمایش اختصاصی و مشترک است که برای ارائه تمام سیستم‌های قدیمی به‌کار می‌رود. پنجره‌های هوشمند با امکانات مرور و وارد کردن داده‌ها، چارچوبی برای نمایش داده‌های قدیمی به‌وجود می‌آورند. کاربران با اشاره موشواره (ماوس) و کلیک کردن روی رابط‌ها با تمام امکانات شبکه ارتباط برقرار می‌کنند. ابزارهای جست‌وجو، دسته‌بندی، و فهرست‌بندی خودکار، داده‌ها را به‌صورت یکپارچه جمع‌آوری، سازمان‌دهی، و توزیع می‌کنند.
۲. قسمت بنیادی درگاه. سیستمی پیشرفته است که دسترسی دائم و مطمئن به درگاه را تضمین می‌کند. این زیرساخت، پایه‌ای اساسی برای قابلیت اعتماد، مقیاس‌پذیری، و خطاپذیری سیستم است.
۳. ابزارهای یکپارچه‌سازی. انتخاب فناوری مورد استفاده در درگاه باید از انتخاب بانک‌های اطلاعاتی در قسمت‌های مختلف، مستقل باشد. زیرساخت ایجاد شده باید امکان حرکت از برنامه‌های قدیمی به سمت وب و تبادل اطلاعات بین برنامه‌های مختلف را بدهد. یکپارچه‌سازی انتهایی، سیستم‌های مختلف را طوری ترکیب می‌کند که کارمندان و عموم مردم، بدون نیاز به دانستن سازماندهی

34. Explicit

35. Business transport

36. Single sing on

سیستم به طوری که دقیقاً مشخص باشد که چه اتفاقی در چه زمانی افتاده است؛

۱۰. سیستم اعلان: وقتی منتظر اتفاق خاصی هستیم، سیستم به محض وقوع آن، ما را خبر می‌کند، مثلاً از طریق پست الکترونیکی یا «پیجر»^{۳۷} یا تلفن؛

۱۱. امکان دسته‌بندی اطلاعات و خدمات به ویژه در مورد داده‌های ساختار نیافته و اطلاعاتی که در سند به خصوصی نیست و بین اسناد مختلف پخش شده است؛

۲۱. تنظیم محتوا و خدمات درگاه مطابق با نیاز کاربران و نه ساختار سازمانی دولت؛

۳۱. سعی در افزایش استفاده از درگاه و نظارت بر میزان استفاده از آن؛ و

۴۱. انتخاب نوع معینی از درگاه برای جلوگیری از دوباره‌کاری (۱).

قابلیت‌های یک درگاه از نظر ال. سی. پی. آی. جی.

گروه موضوعات کاربردی پورتال‌های کتابخانه کنگره (ال. سی. پی. آی. جی.)^{۳۸} معتقد است درگاه باید قابلیت‌های زیر را داشته باشد:

کمک به کاربران در شناسایی و انتخاب منابع هسته مناسب؛ فراهم کردن امکان جست‌وجوی آزاد و بازیابی فراداده‌های توصیفی منابع هسته متعدد، که شامل پایگاه‌های الکترونیکی دارای مجوز و پایگاه‌های اطلاعاتی تجاری، صفحات وب، و فهرست‌های کتابخانه می‌باشد؛ کمک به

کاربران در رتبه‌بندی و کنترل جست‌وجوها و تضمین دستیابی به نتایج مضاعف؛ ادغام و مدیریت نتایج جست‌وجو با ارائه اطلاعات بازیابی شده در ساختاری قابل درک و اجازه به کاربران جهت انسجام و تفسیر نتایج جست‌وجو؛ ذخیره و صدور نتایج جست‌وجو با عرضه گزینه‌های مناسب برای ذخیره و صدور نتایج جست‌وجو (شامل پست الکترونیکی و بارگذاری فایل^{۳۹})؛ پیوند نتایج جست‌وجو به گزینه‌های تمام متن یا تحویل محتوا؛ و مدیریت دسترسی به منابع هسته و کارکردهای درگاه جهت کاربران مجاز، براساس نقش‌ها و طبقات مختلف کاربران (۱۱).

تفاوت درگاه با وب سایت

اگرچه هر درگاه یک وب سایت است، ولی هر وب سایت یک درگاه محسوب نمی‌شود. گاهی چنین تصور می‌شود که درگاه چیزی بیش از یک وب سایت نیست، درحالی که وب سایت فقط لایه بیرونی است که مردم از طریق آن ارتباط برقرار می‌کنند. عملیات یکپارچه و منسجمی که در زمینه و پشت صحنه انجام می‌گیرد عاملی است که امکان استفاده از درگاه را فراهم می‌آورد. در واقع درگاه به عنوان واسطی بین کاربران، سازمان‌ها، و ادارات دولتی عمل می‌کند. اصلی‌ترین نقش درگاه، به عنوان یک سایت «دسترسی» است. با توجه به آنچه که در بالا آمده است وب سایت و درگاه چند تفاوت

37. Pager

38. LCPIG=The Library of Congress Portals Applications Issues Group

39. Download

اساسی دارند که مهم‌ترین آنها در زیر به صورت خلاصه آورده شده است:

* درگاه دروازه ورود به یک بانک اطلاعاتی است. درگاه همواره ما را به سایت‌ها یا درگاه‌های دیگر راهنمایی می‌کند و به خودی خود تنها یک راهنماست. به همین جهت در برخی موارد به درگاه‌ها، راهنمای اینترنت^{۴۰} می‌گوییم. درحالی‌که یک وب سایت می‌تواند حاوی مقدار زیادی اطلاعات باشد که فقط بر روی آن سایت قابل دسترسی است. ممکن است، وب سایت از امکاناتی مشابه یک درگاه برای جست‌وجو و مدیریت داده‌ها استفاده کند، اما مهم این است که این داده‌ها عموماً بر روی پایگاه اطلاعاتی خود سایت قرار دارند.

* درگاه عموماً حاوی مطالبی است که جنبه اطلاعات عمومی دارد. داده‌هایی که از منابع مختلف بر روی یک درگاه جمع‌آوری می‌شوند، معمولاً پراکندگی زیادی دارند. به همین علت، در بسیاری از درگاه‌ها، ابزارهایی مانند راهنما قرار داده می‌شود تا اطلاعات را طبقه‌بندی کند. از سوی دیگر داده‌های قرار داده شده بر روی یک وب سایت از منابع محدودتری تأمین می‌شوند و پراکندگی زیادی ندارند و معمولاً حول یک محور و موضوع مشخص دور می‌زنند.

* درگاه یک سیستم کاربر-محور است؛ به این معنی که تمام امکانات درگاه به‌گونه‌ای پیش‌بینی شده است تا جوابگوی نیازهای کاربران با سلیقه‌ها، علاقه‌مندی‌ها، سنین، و

رده‌های کاری متفاوت باشد. امکاناتی مثل پست الکترونیکی، گفت‌وگو، و انجمن‌های اینترنتی برای آن است که کاربران را به هر شکل ممکن به درگاه دعوت کنند؛ درحالی‌که وب سایت، یک سیستم موضوع-محور است. درست است که در هر وب سایت، امکاناتی برای کاربران مختلف پیش‌بینی می‌شود، اما باید به این نکته توجه داشت که کاربری که با یک وب سایت کار می‌کند باید به شکلی به موضوع وب سایت مرتبط یا علاقه‌مند باشد. * یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تفاوت بین درگاه و وب سایت جنبه اقتصادی آن است. درگاه‌ها عموماً برای کسب درآمد ساخته شده‌اند. بیشتر درگاه‌ها درآمدهای خود را از طریق تبلیغات کسب می‌کنند.

درگاه کتابخانه‌ای

نیل مکلیان^{۴۱} در کنفرانس «اطلاعات بر خط»^{۴۲} در سال ۲۰۰۱، درگاه کتابخانه‌ای را به این شکل تعریف کرده است: «حسن تعبیری که برای چند فعالیت شامل مهار منابع از طریق توصیف، بازیافتنی‌تر ساختن منابع، قابل استفاده‌تر کردن منابع، سفارشی کردن و شخصی‌سازی منابع (دو جنبه متفاوت اما به هم وابسته)، ادغام به درون مشاغل سازمان، فراهم کردن پایه‌ای جهت تجارت الکترونیکی، و فراهم کردن آسایش دیجیتالی به‌کار می‌رود (۷).

درگاه کتابخانه‌ای، نرم‌افزاری است که به کاربر اجازه می‌دهد تا دسترسی پیوسته

40. Internet Yellow Pages

41. Neil Mclean

42. Online Information Conference

به مجموعه‌ای از منابع اطلاعاتی را با ایجاد سیاهه‌ای از ارتباطات اینترنتی، شبیه به یک راهنمای اختصاصی از آدرس خیابان‌ها و شماره تلفن سفارشی سازد. درگاه‌های کتابخانه‌ای برای این طراحی شده‌اند که به کاربر اجازه دهند فقط منابع موردنظر در رابط‌های شخصی نشان داده شوند (۹).

اجزای درگاه کتابخانه‌ای

اجزای درگاه کتابخانه‌ای عبارتند از:

۱. رابط تک کاوشی^{۴۳}. یکی از اجزای اساسی هر درگاه کتابخانه‌ای، جست‌وجوی منفرد یا همزمان در عرض منابع الکترونیکی چندگانه و بازگشت نتایج در یک قالب کتابخانه‌ای سفارشی شده سازگار، اما شناسایی شده توسط منابع است. بعضی از کارگزاران رابط تک جست‌وجویی را به عنوان یک جست‌وجوی آزاد؛ و دیگران آن را به عنوان یک جست‌وجوی وسیع توصیف می‌کنند. در رابط‌های تک‌کاوشی از جست‌وجوهای چند پروتکلی استفاده می‌شود، چون بعضی از منابع با استاندارد، بعضی با اچ. تی. پی.، برخی با ایکس. ام. ال.، و بعضی با اس. کیو. ال.^{۴۴} مطابق‌اند. همچنین باید از قالب‌های متعدد و استانداردهای فراداده‌ای مانند مارک، ای. ای. دی.^{۴۵}، دوبلین کور، تل^{۴۶}، و ایکس. ام. ال. پشتیبانی شود. سازمان‌هایی که می‌خواهند به منابع آرشیوی و موزه‌ها دسترسی داشته باشند باید به محصولات ای. ای. دی.، مارک، و دوبلین کور پشتیبانی می‌کنند، توجه

کنند، زیرا اینها قالب‌هایی هستند که به‌طور گسترده توسط سندپردازان و مدیران موزه‌ها به کار گرفته می‌شوند. اکثر درگاه‌ها توانایی نصب محدودیت‌های جست‌وجو (مانند زبان یا تاریخ انتشار) و رتبه‌بندی و حذف نتایج تکراری را دارند؛ اما کتابخانه است که مشخص می‌کند کدامیک از جنبه‌های محدودیت باید با استفاده از جدول گزینه‌های مدیریتی درگاه فعال شوند. درگاه‌ها اغلب بسیاری از اطلاعات را برگشت می‌دهند و این امر نیاز به ایجاد مدیریت محتوا دارد تا آنها را رتبه‌بندی کند. ساده‌ترین شکل رتبه‌بندی این است که نتایج را براساس درصد مطابقتی که با واژه‌های کاوش یا بسامد کلیدواژه‌هایی که ظاهر می‌شوند، سیاهه کنند. در این نوع رتبه‌بندی ورود واژه‌های ترکیبی بسیار مؤثرتر از واژه‌های مفرد است. راه دیگر برای ساختاردهی اطلاعات سازماندهی نشده، استفاده از اصطلاحنامه به‌عنوان ابزاری جهت سازماندهی و رهیابی برای پالایش نتایج جست‌وجوست.

۲. تأیید کاربر^{۴۷}. تأیید کاربر به‌عنوان تأیید مراجعه‌کننده نیز شناخته شده است و مشخص می‌کند که کدامیک از مراجعان، بعد از تأیید توسط پایگاه اطلاعاتی کتابخانه، واجد شرایط استفاده هستند. این تأیید معمولاً با یک خدمت‌رسان امنیتی^{۴۸} انجام می‌گیرد که دسترسی به منابع کتابخانه را به مراجعه‌کنندگانی که مجاز به استفاده هستند محدود می‌کند. برای مثال یک کتابخانه

43. A Single-Search Interface

44. SQL=Structured Query Language

45. EAD=Encoded Archival Description

46. TEL=The European Libraries

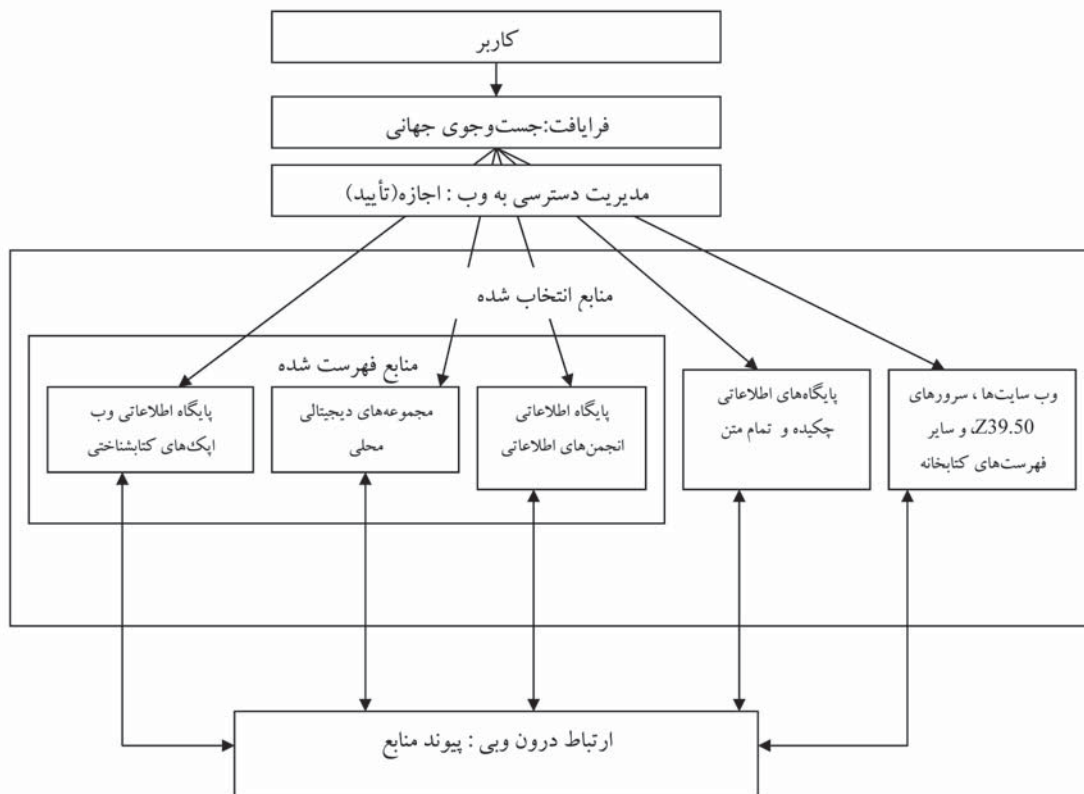
47. User Authentication

48. Proxy server

به پایگاه اطلاعاتی، قبل از باز کردن موتور کاوش پایگاه اطلاعاتی هسته، نیاز دارند.

۳. پیوند دادن منابع^{۴۹}. پیوند دادن منابع به کتابخانه اجازه می‌دهد تا منابع الکترونیکی به صورت یکپارچه به هم پیوند داده شوند. برای مثال یک نمایه یا چکیده می‌تواند به یک پایگاه اطلاعاتی تمام متن، یا یک پیشینه کتابشناختی محلی به نقد و بررسی یا یک کتاب الکترونیکی پیوند داده شوند. پیوند می‌تواند متنی یا تصویری باشد و یا به تقویم رویدادهای کتابخانه یا پایگاه اطلاعاتی منابع انجمن‌های حرفه‌ای صورت گیرد.

ممکن است به هر کسی اجازه دهد تا به فهرست قابل دسترس مراجعان، فایل‌های اطلاعاتی اعضای کتابخانه، و سایر فایل‌هایی که به صورت محلی در سرور وب آنها ایجاد شده‌اند دسترسی داشته باشند؛ یا ممکن است دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی‌ای را که مشترک هستند، تنها به امانت‌گیرندگانی که ثبت‌نام کرده‌اند محدود کند. اگرچه کتابخانه‌ها به‌طور کلی دوست ندارند که دسترسی به اطلاعات را محدود کنند، ولی خیلی از فراهم‌کنندگان پایگاه‌های اطلاعاتی به مجوز کاربر و انتقال مجوز برای دسترسی

تصویر ۱

از لحاظ گرافیکی روابط اجزای یک نمونه درگاه کتابخانه‌ای (رابط تک کاوشی، اجازه کاربر، و پیوند دادن منابع) را نشان می‌دهد.

۴. ارتقای محتوا^{۵۴}. پیشینه کتابشناختی معمولاً اطلاعات زیادی درباره یک عنوان ارائه نمی‌دهد، ارتقای محتوا این محدودیت را به وسیله فراهم کردن پیوندهایی به فهرست مندرجات، تصاویر جلد کتاب‌ها، زندگی‌نامه نویسنده، و نقد و بررسی‌ها برطرف کرده است. اگرچه این ارتقاء یک کاربرد ویژه از پیوند منابع است، ولی معمولاً به عنوان بخش مجزایی مدنظر می‌باشد، زیرا محتوای اضافی معمولاً بر مبنای اشتراکی است که به وسیله شرکت نسبت به کارگزار سیستم‌های ماشینی شده کتابخانه یا فراهم‌کنندگان نرم‌افزاری پیوند منابع فراهم شده است (۴: ۸-۱۳).

ویژگی‌های اساسی درگاه کتابخانه‌ای

۱. ابر جعبه جست‌وجو^{۵۱}. هر درگاه با در نظر گرفتن نیازمندی‌های کاربران و محتوای درگاه باید دارای یک جعبه جست‌وجو باشد که به جست‌وجو در فهرست کتابخانه، مجموعه مجلات الکترونیکی، و نیز محیط وب پردازد. جعبه جست‌وجو می‌تواند اطلاعات را سریع‌تر بازیابی کند و در دسترس کاربران قرار دهد.

۲. بازیابی بی‌نقص مدارک^{۵۲}. کاربران می‌خواهند که بتوانند مقالات تمام متن را بازیابی کنند و مدارکی را که به دست می‌آورند، همان باشد که آنها می‌خواهند و

این قابلیت باید در درگاه لحاظ گردد.

۳. میانجی قابل استفاده^{۵۳}. هرچند توانایی جست‌وجوی منابع از طریق جعبه جست‌وجو حائز اهمیت است، ولی در اختیار قرار دادن منظری از منابع که جامع و قابل استفاده باشد به کاربران کمک می‌کند تا بتوانند در مورد بهترین استفاده از ابزارهای پژوهشی تصمیم‌گیری کنند. اغلب کاربران به دسترسی مستقیم به پایگاه‌های اطلاعاتی نیاز دارند و می‌خواهند از ویژگی‌های آن استفاده کنند. بسیاری از درگاه‌ها به کتابداران اجازه می‌دهند که به تهیه مجموعه‌ای سلسله مراتبی از منابع همراه با توصیف آنها پردازند. این امر سبب می‌شود که درگاه‌ها با علایق پژوهشی و برنامه‌های آموزشی دانشگاه مطابق باشند.

۴. سفارشی‌سازی و اختصاصی کردن^{۵۴}. این ویژگی کتابداران را قادر می‌سازد تا منابع خاص را برای گروه‌هایی از کاربران به صورت پیش تعریف شده در اختیار داشته باشند. کاربران می‌توانند از خدمات آگاه باشند و نیز منابعی را در اختیار داشته باشند که تماماً مورد استفاده آنان باشد؛ شخصی‌سازی به آنها این امکان را می‌دهد که مجموعه‌هایی از منابع مورد علاقه را برای خود ایجاد و ذخیره سازند.

۵. کنترل دسترسی^{۵۵}. این بخش سطح دسترسی کاربران به لایه‌های مختلف را تعریف می‌کند. این کارکرد باید با سیستم‌های مجاز فراگیر دانشگاهی و سیستم‌های دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی از قبیل خدمات امنیتی ادغام شود (۷).

50. Content enhancement

51. Super search box

52. Seamless document retrieval

53. Usable cohesive interface

54. Customization and personalization

55. Access control

اصول گسترش درگاه کتابخانه‌های دانشگاهی

برای گسترش درگاه‌های کتابخانه‌ای باید اصول زیر رعایت شود:

۱. کارپایه^{۵۶} درگاه کتابخانه دانشگاهی باید با کارپایه درگاه پردیس دانشگاه مشابه باشد؛
 ۲. درگاه کتابخانه باید به‌طور مکرر گسترش داده شود. این گسترش ابتدا به‌صورت جزئی است، ولی هر درگاهی که ایجاد می‌شود باید زیربنایی برای درگاه‌های بعدی باشد. در اینجا منظور از تکرار، بازگویی فرایندی است که طی آن نتایج یک یا چند مرحله، برای شکل دادن درون‌داد موردنیاز فرایندهای بعدی به‌کار برده می‌شود. ساختن درگاه تکراری نیز بدین معناست که فرایند ساختن یک درگاه از طریق درگاه‌های «N» مرحله‌ای می‌تواند به عنوان پایه‌ای برای ایجاد درگاه‌های «N+1» مرحله‌ای باشد؛

۳. پایگاه اطلاعاتی مرکزی کاربران کتابخانه باید با پایگاه اطلاعاتی پردیس دانشگاه مشترک باشد (پردیس دانشگاه تمام پیشینه‌های حقوقی اعضای هیئت علمی و کارمندان و پیشینه ثبت‌نامی دانشجویان را دارد، درحالی‌که کتابخانه پیشینه‌های جامعه کاربرانی را دارد که در پردیس دانشگاه موجود نیست)؛

۴. درگاه کتابخانه باید با درگاه‌های وب پردیس دانشگاه ادغام شود یا گنجایش ادغام در آینده را داشته باشد؛

۵. درگاه کتابخانه‌ای باید ابزارهای نرم‌افزاری آموزشی را برای اعضای هیئت علمی و دانشجویان در بر داشته باشد و

خدمات عمومی پایه را در درون طراحی برنامه‌های دوره‌ای ترکیب کند؛ و
 ۶. در گسترش درگاه کتابخانه‌ای باید تولید درآمد و افزایش اعتبار در نظر گرفته شود. طراحی درگاه باید به‌گونه‌ای باشد که اجازه آگهی‌های تبلیغاتی و تجارت الکترونیکی مطلوب و مناسب را به جامعه کاربری خود بدهد (۱۳: ۱۲۰).

نقش کتابداران در توسعه درگاه‌ها

درگاه این اجازه را به کاربر می‌دهد که منابع اطلاعاتی مفید را پس از انتخاب و بازنگری سفارشی سازد. درگاه، کانون تجربه وب است و مکانی است که کاربر در صورت سردرگمی می‌تواند به آن برگردد. درگاه مکانی برای نگهداری اطلاعات است، مکانی است که در آن می‌توان با دیگران ارتباط برقرار کرد، و یک پوشش امنیتی یا تور ایمن و راهنمایی دقیق برای تمام چیزهایی است که در وب وجود دارد. کتابداران دانشگاهی به عنوان مربیانی که منابع اطلاعاتی را سازماندهی و ارزیابی می‌کنند مهارت‌ها و چشم‌اندازهای منحصر به فردی را برای توسعه درگاه‌ها در دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها دارند. برای طراحی و انسجام درگاه پردیس دانشگاه، کتابداران تجاریشان با محتوا و دانش حق مؤلف، تعهدشان نسبت به خدمت‌رسانی به مشتری، و تجاریشان در ایجاد سیستم‌های سفارشی تحویل اطلاعات مبتنی بر وب را به‌کار می‌گیرند که در اینجا به هریک از این موارد پرداخته می‌شود:

۱. محتوا. کتابداران دانشگاهی محتوای

قابل قبولی را فراهم می‌کنند که برای جامعه یادگیری خاصی انتخاب شده‌اند. صفحات خانگی و مجموعه‌هایشان هر آنچه را که یک وب سایت می‌خواهد - محتوا و نوع - دارند: کتابخانه‌ها نامشان را از مؤسسه آکادمیکی که به آن خدمت می‌کنند و محتوایی که برای آنها سفارشی شده است، می‌گیرند. کتابخانه، برای دانشجویانی که نمی‌توانند مشخص کنند چه چیزی در وب با ارزش و چه چیزی بدون استفاده است، یک بندرگاه امن در سیل اطلاعات محسوب می‌شود. محتوای کتابخانه، در یک ساختار دیجیتالی، مشتمل بر پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتالی است. با یک کلیک بر روی صفحه خانگی هر کتابخانه، فرد با یک ردیف از پایگاه‌های اطلاعاتی روبه‌رو می‌شود که جهت حمایت از برنامه‌های دانشگاهی پیشنهادی مؤسسه فراهم شده‌اند. این پایگاه‌های اطلاعاتی هم در پردیس دانشگاه و هم در خارج از پردیس دانشگاه از طریق مجوزهایی که در سراسر کتابخانه نصب شده‌اند در دسترس‌اند. برخی کاربران فکر می‌کنند که این مقالات تمام متن و نمایه‌ها مجانی هستند، به هر صورت این منابع از طریق توافق‌نامه‌های معتبر و با بودجه کتابخانه منتشر می‌شوند و تمرکز دانشگاهی‌تر و پژوهش‌مداثرتری را نسبت به منابعی که به‌طور رایگان روی وب وجود دارند منعکس می‌کنند.

۲. **حق مؤلف.** دانش کتابدار از خط‌مشی‌های کنونی حق مؤلف، اکنون بیش از همیشه در راه‌اندازی رزروهای

الکترونیکی و اطلاعات پیوسته، بر درگاه‌های یادگیری که از تخته سیاه و سایر سیستم‌های مدیریتی دوره‌های مبتنی بر وب به وجود آمده‌اند، تأکید دارد. اعضای هیئت علمی و دانشجویان ممکن است تصور کنند مواد آموزشی موجود در وب نباید محدودیت‌های حق مؤلف را داشته باشند. این در صورتی صحیح است که حق مؤلف برای اثر خاتمه یافته باشد یا نویسنده اجازه داده باشد که اثرش در اختیار عموم قرار گیرد. چون آمیزه‌ای از آثار جهت استفاده رایگان و آثار تحت [قانون] حق مؤلف در اینترنت وجود دارد و همیشه واضح نیست که کدام اثر برای استفاده همگانی است. کتابداران رهنمودهایی را فراهم کرده‌اند که مشخص می‌کند کدام یک از مواد مبتنی بر وب تحت [قانون] حق مؤلف قرار دارند و به دنبال این هستند که مجوز استفاده از آثار را از طریق مرکز مجاز حق مؤلف و سایر کارگزاری‌ها تهیه کنند. کتابداران اعضای هیئت علمی را از رهنمودهای استفاده منصفانه^{۵۷} و تدارکات مربوط به کتابخانه از قانون حق مؤلف (۱۹۷۶) و رهنمودهای کنفرانس استفاده منصفانه (۱۹۹۷) آگاه می‌کنند؛ و به این ترتیب آنها از محدودیت‌های زمانی، حق مؤلف، و تکثیر در استفاده از آثار چندرسانه‌ای آموزشی که برای استفاده عموم نیستند، مطلع می‌شوند.

۳. **خدمات مشتری.** هنگامی که کتابداران منابع دیجیتالی زیادی را بر روی وب فراهم می‌کنند، تحقیق به‌طور فزاینده‌ای به محیط

فیزیکی خارج از کتابخانه هدایت می‌شود. اگرچه کاربران راه دور نه تنها راهنمایی را می‌خواهند که برای کمک بر روی آن کلیک کنند، بلکه کمک‌های تعاملی را نیز از فردی واجد شرایط خواستارند. کتابداران راه‌های زیادی را برای توسعه خدمات مرجع فرد به فرد در محیط‌های دیجیتالی، که در درگاه پردیس دانشگاه کاربردی هستند، یافته‌اند. خدمات مرجع مجازی، خدمات کیفی را برای کاربران در خارج از کتابخانه در هر زمانی عرضه می‌کند. این خدمات شامل خدمات مرجع از طریق پست الکترونیکی یا گفت‌وگوی مرجع پیوسته است که بازدیدکنندگان از وبسایت‌ها را قادر می‌سازد تا در حداقل زمان ممکن تقاضای کمک کنند.

۴. **تحويل اطلاعات سفارشی.** برخی درگاه‌های کتابخانه‌ای به کاربرانشان اجازه می‌دهند تا یک فضای وبی را برای خود ایجاد کنند. کاربران می‌توانند گروه‌های موضوعی، از قبیل پیوندهای کتابخانه، پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی، و پایگاه‌های الکترونیکی مبتنی بر نواحی موضوعی را برای خود سفارشی کنند. به جای اینکه کاربران به تمام ردیف‌های منابع پیوسته نگاه کنند، آنها برای خودشان مکانی دارند که از طریق آن می‌توانند به تمام منابعی که نیاز دارند دسترسی داشته باشند. پروفایل‌هایی که برای کاربران ایجاد شده‌اند به کتابداران این اجازه را می‌دهد که کاربران را از منابع و خدمات جدید مطلع کنند، همچنین درگاه‌های کتابخانه‌ای به عنوان یک ابزار آموزشی برای کلاس درسی و ابزاری تحقیقاتی برای اعضای هیئت علمی

و دانشجویان است (۱۲).

کارکردها و خدماتی که باید توسط کارگزاران درگاه ارائه شود

با توجه به علاقه خیلی زیاد به درگاه‌ها به عنوان رسانه‌ای تجاری، خیلی از درگاه‌های کتابخانه‌ای توسط ناشران وبی یا کارگزاران کتابخانه‌ای ایجاد می‌شوند. اکثر سایت‌های کارگزاران کتابخانه‌ها در واقع درگاه‌هایی برای محصولات و خدماتشان هستند. علی‌رغم کاربرد بسیار گسترده واژه درگاه به وسیله کارگزاران، درباره کاربرد درگاه‌ها درک مشترکی وجود ندارد و این موضوع در زمینه مقایسه خدمات کارگزاران درگاه‌ها برای کتابخانه‌ها مشکلاتی ایجاد کرده است. در زیر سیاهه‌ای از خدمات و کارکردهای یک درگاه که باید توسط کارگزار عرضه شود آمده است:

- ارائه اطلاعات جدید؛
- خدمات تأیید؛
- جست‌وجوی گسترده در عرض پایگاه‌های اطلاعاتی متعدد؛
- ایجاد محتوا و کیت‌های ابزاری فراداده‌ای؛
- رابط‌های کاربری قابل سفارشی‌سازی؛
- پالایش جهت جلوگیری از دسترسی به خدمات و سایت‌های خاص شده اینترنتی؛
- خدمات میزبانی؛
- نقشه اطلاعاتی خدماتی موجود در درگاه؛
- خدمات مرجع دوسویه؛
- پیوند از اسنادها به منابع تمام متن در

سراسر پایگاه‌های اطلاعاتی؛

● مدیریت درخواست امانت بین کتابخانه‌ای؛

● خدمات مدیریت حقوق؛

● کارکردهای امنیتی؛

● مدیریت جلسات؛

● حمایت از پروتکل‌های اینترنتی از قبیل

اف.تی.پی.^{۵۸}، پست الکترونیکی، اتاق‌های

گفت‌وگو، و گروه‌های خبری؛

● حمایت از استانداردهای بازیابی

اطلاعات و کتابخانه‌ای؛

● آمار استفاده؛ و

● الگویی برای ایجاد فرم‌ها، تقویم‌ها، و

سایر اطلاعات کتابخانه‌ای(۵).

یک مثال درباره درگاه

اولین درگاه کتابخانه‌ای My.lib-ncsu.edu

دانشگاهی و گسترده‌ترین آنهاست و متعلق

به کتابخانه دانشگاه کارولینای شمالی است.

اعضا برای ورود به آن و استفاده از آن باید

شناسه کاربری و کلمه عبور داشته باشند و

غیردانشگاهیان می‌توانند به عنوان مهمان از

این درگاه استفاده کنند.

درگاه My. Library شامل این موارد

است:

- اخبار شخصی: مقالات و کتاب‌های

جدید و رزرو منابع مرتبط با نیازهای افراد؛

- ارتباطات: پیام از سوی کتابدار موضوعی

برای سؤالات مرجع، امانت بین کتابخانه‌ای،

موعد پس دادن کتاب؛

- تقویم: تقویم همایش‌ها یا برنامه‌های

فرهنگی هنری کتابخانه؛

- یادگیری الکترونیکی: فهرست کتابخانه،

پایگاه‌های اطلاع‌رسانی، خدمات امانت

بین کتابخانه‌ای، و سایر خدمات تحویل مدرک؛

- کانال‌ها: خدمات جدید کتابخانه،

فرصت‌های استخدامی، کتاب‌های پرفروش

که در کتابخانه وجود دارد؛ و

- یادگیری مستمر، گفت‌وگو، و تعامل

فارغ التحصیلان.

ورتال^{۵۹}

جدیدترین مدل تجاری برای صفحات

وب، ورتال یا درگاه محوری است. وب پدیا،

ورتال را به عنوان درگاهی تعریف می‌کند که

اطلاعات و منابع را برای صنعتی به‌خصوص

و ویژه فراهم می‌سازد (۱۰). ورتال‌ها امکان

تمرکز بیشتر کاربران را فراهم می‌سازند. آنچه

ورتال را از درگاه متمایز می‌سازد تمرکز شفاف

آن بر کاربران و سلسله مراتب موضوعی

است. از نظر کتابداران ورتال می‌تواند به

عنوان یک درگاه تعریف شود که اطلاعات

را در یک ساختار موضوعی سلسله‌مراتبی

سازماندهی می‌کند. شاید نظام‌های رده‌بندی

کتابخانه کنگره و دیویی که در یک ساختار

وبی قابل سفارشی شدن هستند بهترین

نمونه‌های ورتال باشند. ورتال‌ها نیازی به

موتور کاوش ندارند. درحالی‌که پذیرش

این مفهوم برای حرفه‌مندان رایانه خیلی

سخت است، ولی بیش از صد سال است که

کتابداران از فهرستبرگه و سیستم‌های رده‌بندی

کتابخانه‌ای بدون کمک از موتورهای کاوش،

استفاده می‌کنند. برای کتابداران تعجب‌آور نیست که ورتال‌ها می‌توانند اطلاعات را بدون موتور کاوش فراهم کنند، مخصوصاً اگر رایانه رده‌بندی را به روشی منطقی و یکپارچه اجرا کند. اخیراً هر موفقیتی در خدمات اطلاع‌رسانی به دو بخش جدایی‌ناپذیر بستگی دارد: ۱) بهینه‌سازی^{۶۰} موتور کاوش و ۲) بهنجارسازی^{۶۱} ساختار داده‌ای. در چند صد سال اخیر کتابداران ساختارهای داده‌ای، سلسله مراتبی خاصی همچون کنگره، دیویی، یا سیستم‌های رده‌بندی پروانه ثبت اختراعات را بدون هیچ موتور کاوشی و به صورت اولیه ایجاد کرده‌اند. بعد از ۱۹۹۲ جوامع تجاری به صورت اولیه بر روی موتورهای کاوش سریع برای بازیابی اطلاعات بدون توجه به ساختار داده‌ای کار کرده‌اند. امروزه با رشد فزاینده داده‌ها در وب، زمان آن فرا رسیده است که کتابداران و مهندسان وب با هم همکاری کنند تا موتورهای کاوش و ساختار داده‌ای سلسله مراتبی را برای خدمات اطلاع‌رسانی مؤثر و کارآمد بهبود بخشند.

آلن ام میکلر^{۶۲} در سخنرانی مارس ۲۰۰۱ خود درباره ورتال بیان کرد که: «اینترنت بسیار عظیم و گسترده است و به سوی وب‌سایت‌های عمودی در حال حرکت است و هیچ وب‌سایتی نمی‌تواند به صورت افقی بالا نگه داشته شود؛ بنابراین شما باید عمودی حرکت کنید. اینترنت خیلی شبیه به یک کتابخانه بزرگ است. کتابخانه‌ها نواحی موضوعی دارند ولی اینترنت در حال انفجار

است» (۱۳). نواحی موضوعی کتابخانه به سیستم‌های رده‌بندی موضوعی برای ذخیره اطلاعات اشاره دارند. درحالی که کتابخانه‌ها سخت تلاش می‌کنند تا شبیه به درگاه‌های وبی تجاری باشند و همچنین جوامع تجاری وبی در تلاش‌اند تا در ذخیره کردن توده عظیمی از اطلاعات به درون ساختار سلسله مراتبی خیلی شبیه به کتابخانه‌ها عمل کنند.

نتیجه‌گیری

درگاه یکی از پدیده‌هایی است که امروزه جهت دسترسی به منابع اطلاعاتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. درگاه، وب سایت یا نوعی خدمت وبی است که بر چهار اصل سفارشی‌سازی، اختصاصی کردن، یکپارچگی، و پشتیبانی انجمن‌های اینترنتی استوار است. درگاه به دلایلی با وب سایت متفاوت است: درگاه دروازه‌ای به بانک های اطلاعاتی است که کاربران را به وب سایت‌های حاوی اطلاعات پیوند می‌دهد، ولی وب سایت شامل اطلاعاتی است که عموماً بر روی پایگاه‌های اطلاعاتی خود سایت قرار دارند؛ فراوانی هستند ولی داده‌های موجود در یک وب‌سایت محدودند و حول یک محور و موضوع مشخص دور می‌زنند؛ درگاه سیستمی کاربرمحور است ولی وب‌سایت سیستمی موضوع محور می‌باشد؛ و بخشی از درآمد درگاه‌ها از طریق تبلیغات تأمین می‌شود. با توجه به پیشرفت‌های موجود

60. Optimization

61. Normalization

62. Alan M. Meckler

com/ onlinemag. [28Jan. 2005].

5. Dorman, David. "Proliferating Portals". In *Technically Speaking, American Libraries Online*. 2001. [on-line]. Available: http://www.ala.org/al_online_Template.fm?Section=2001_columns1&Template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=14139. [12May 2005].

6. Miller, Paul. "Towards a typology for portals". *Ariadne*, No. 37 (2003). [on-line]. Available: <http://www.ariadne.ac.uk/issue37/intro.html#main-articles>. [15 May 2005].

7. Mueller, Kelly; Bremner, Jennifer. "Growing a Library Portal from Vision to Reality". [on-line]. Available: <http://www.lib.mq.edu.au/conference/educause/searchportal.pdf>. [24Jan. 2005].

8. Okary, Mick. "Grading the Library Portals". [on-line]. Available: www.onlinec.com/onlinemag. [23 Jan. 2005].

9. Reitz, Joan M. "ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science". [on-line]. Available: <http://lu.com/odlis>. [14 Apr. 2005].

10. "Webopedia: The only online dictionary and search engine you need for computer and Internet technology definitions". Available: <http://www.webopedia.com>. [14 Jan. 2005].

11. "What is a Portal? The Library

در دنیای فناوری اطلاعات و ارتباطات و پیدایش درگاه‌ها حضور فیزیکی افراد جهت انجام امور اداری و غیره احساس نمی‌شود. امروزه دیگر امور اداری و سایر امور در پشت میزهای رایانه‌های شخصی انجام می‌شود و این موضوع صاحبان درگاه‌ها را ملزم می‌سازد تا کاربرمحوری را در سرلوحه فعالیت‌های خود قرار دهند. افزایش سریع منابع اینترنتی و افزایش تعداد کاربران الزامات جدیدی را جهت برآوردن نیازهای اطلاعاتی کاربران به همراه داشته است، زیرا کاربران به علت عدم حضور فیزیکی در کتابخانه‌ها خواهان استفاده از منابع اطلاعاتی از راه دور هستند و این مسئله مسئولان کتابخانه‌ها را واداشته است که درگاه‌های کتابخانه‌ای را به گونه‌ای طراحی کنند که هم در وقت کاربران صرفه‌جویی شود و هم دسترسی به اطلاعات مرتبط به درستی انجام گیرد و در نتیجه بهره‌وری کاربران افزایش یابد.

منابع

۱. سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. به نقل از: www.mhr.ir/inf/portal.doc
۲. فرج پهلوی، عبدالحسین. «طراحی و پیشنهاد الگویی مشخص برای درگاه اطلاعاتی و خدماتی دولت جمهوری اسلامی ایران». ۱۳۸۲. (پلی‌کپی).
۳. فرهنگ تشریحی کامپیوتر مایکرو سافت ۲۰۰۳. ویرایش ۵. ترجمه رضا حسنلویی، داریوش فرسای. تهران: دانشیار، پیک علوم، ۱۳۸۱
4. Components of Library Portal. *Library Technology Report*, No.2 (2002): 10-11. [on-line]. Available: www.online.

content/ NavigationMeno/Acrl. [29 May 2005].

13. Zhou, Joe. "A History of Web Portals and Their Development In Library". *Library and Technology*, Vol.22, No.3 (2003): 119. [on-line]. Available: <http://web1.epnet.com>.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۴/۴/۸

of Congress Perspective". [on-line]. Available: <http://www.loc.gov/catdir/lcpaig/introduction.html>. [4Apr. 2005].

12. Zemon, Mickey. "The Librarian's role in portal development: Providing unique perspectives and skills". *C&RL News*, Vol. 62, No. 7 (Jul. /Aug. 2001). [on-line]. Available: <http://www.ala.org/>

